

PROLEGOMENA

NOTITIA IN JOANNEM SARESBERIENSEM

(Gall. Christ. nov., t. VIII, col. 1146)

Natione Anglus Joannes, à patria Sarsberiensis vulgo cognominatus, Parisios profectus anno 1136, magistros habuit Petrum Abælardum, Albericum Remensem, Gilbertum Porretanum, Robertum Pullum, aliosque hujus ætatis doctrina insignes viros. In scholis Parisiensibus annos fere duodecim consumpsit instruendis ad paupertatem sublevendam nobilium liberis. Familiaris fuit Theobaldi Cantuariensis archiepiscopi, ejusque successoris S. Thomæ: ad primum adhuc cancellarium Henrici II, Angliæ regis, insigne opus *De nugis curialium* misit, cum in obsidione Tolosæ regem comitaretur anno 1159. Regi quoque Angliæ acceptus, ab ipso publicis gerendis negotiis adhibitus est. Misit enim eum Romanam ad Adrianum papam IV, ad impetrandum occupandæ Hiberniæ privilegium, quod solemniter in synodo Guaterfordiensi recitavit, regique obtulit summi pontificis nomine annulum aureum in sigillum investituræ. Summis etiam pontificibus charus fuit et notissimus, Eugenio III et Adriano IV, ut liquet ex libertate et fiducia qua huic papæ ausus est exponere plurima curiæ Romanæ vitia. Alexandro quoque papæ a secretis et epistolis fuit; eo enim potissimum usus est ad scribendum adversus Octavianum antipapam ejusque fautores. Denique post peragratis Italiæ et Galliæ, quas nominis sui fama jam impleverat, promovente in primis Guillelmo Senonensi archiepiscopo simulque electo Carnotensi, et rege approbante eligitur episcopus Carnotensis, tum ob doctrinæ et vitæ meritum, tum maxime quod sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi fuisset in exsilio allisque ærumnis socius. Post hanc electionem, die 23 Julii anno 1176, Cantuariam accesserunt decanus, cantor et cancellarius Ecclesiæ Carnotensis, petentes Joannem sibi concedi, cui capitulum absente episcopo dimissoria dedit litteras. Joanni quoque ipse scripsit Ludovicus rex, ut electioni præberet assensum. Sicque apud Senonas consecratus fuit die Dominica, 8 Augusti, a Mauricio Parisiensi episcopo; die vero Assumptionis beatæ Mariæ Ecclesiæ suæ solemnem inivit possessionem, quam per annos quatuor rexit. De eo sic in supplemento Sigeberti: « Successit in Carnotensi urbe Joannes Saresberiensis, vir honestus et sapiens, qui prius fuerat clericus Theobaldi Cantuariensis episcopi et postea sancti Thomæ martyris, successoris ejusdem Theo-

baldi. » Clericus quoque fuerat Petri Cellensis, ut constat ex epist. 6, lib. vii, ad Lundensem archiepiscopum: « Senonensis archiepiscopus factus est Remensis: magister Joannes Saresberiensis, quondam clericus noster, factus est episcopus Carnotensis. » Alumnum Joannem vocat lib. vii, epistolis 20 et 21, de ejus electione loquens ad Cantuariensem archiepiscopum: « Sanctissimæ, inquit, memoriæ prædecessor vester archiepiscopus Theobaldus de gremio et sinu nostro magistrum Joannem Carnotensem episcopum inopem et pauperem suscepit, sed, Deo juvante, usque ad nomen magnorum qui sunt in terra fomentis suis provexit. » Apud eundem Cellensem leguntur et septem epistolæ scriptæ Joanni nondum episcopo, et complures e quibus innotescit arcta cum ipso amicitia necessitudine conjunctum fuisse, a quo exsul in abbatiam benigne exceptus, multisque postea beneficiis donatus fuit, quibus obnoxium se proficitur Joannes, in primis vero epistola 85, cujus exordium est: « Non est novum quod mihi vestra benignitas alimentorum subsidia procuravit, quæ sic meam in terra aliena paupertatem excepit, ut nec patris munus, nec maternus mihi deesse videretur affectus. Magnum quidem erat sic exsuli providere, ut apud exterarum nationum civium commoditatibus fruerer, sed multo majus est quod mihi diligentia vestra prospexit, ne a natalis soli dulcedine, qua totius generis universitas capitur, perpetuo exsulare. Vestrum namque munus est, quod reversus sum in terram natalitatis meæ. Vestrum munus est, quod principum virorum assecutus sum notitiam, familiaritatem, gratiamque multorum. Vestrum munus est, quod florere in patria videor, et auctore Domino multis præferri concivibus et cœtaneis meis. Sed quid est quod liberalitatis et munificentia vestrae titulos membratim exsequor, cum illorum numerus et immensitas sic totum animum impleant, ut effluant, et totius mentis capacitatem exsuperent! A Domino quidem ut et illa sola, quæ non sufficio recordari, debeam meruisse quidquid sum et possum. Obligatus itaque sum, ut nulla gratiarum actione valeam liberari, cum merita vestra omnes conatus meos absorbeant, præsertim cum devotio vestra me sibi continuis obliget beneficiis, » etc.

Factus itaque episcopus Joannes B. abbati Sancti

Launomari licentiam dedit ædificandi oratorii in villa Moresio an. 1176, episcopatus primo. Concessam a prædecessoribus ecclesiam de Chocanonicis Sanctæ Magdalænæ Castriduni confirmavit anno 1177. Eodem conventionem inter Simonem Meldensem episcopum et abbatem Fossateusem initam vice papæ fungens in hac parte ratam habuit. Astilit quoque regibus Franciæ et Angliæ jurantibus ituros se in servitium crucis. Anno 1178, qui episcopatus ejus secundus dicitur in chartulario Sancti Aviti, ecclesiam de Villamauri canonicis S. Clodoaldi adjudicavit contra Wauterium archidiaconum Dunensem, 15 Sept.

Concilio Lateranensi interfuit mense Martio 1179, in quo sedentibus Patribus ad condenda nova decreta, « absit, inquit, nova condi et plurima veterum reïntingi et innovari, » etc. Abbatem Sancti Petri investivit anno eodem de elemosyna facta monasterio. A sede apostolica delegatus, discordias inter abbatem Sancti Dionysii et canonicos Sancti Exuperii Corboliensis composuit anno 1180. Eodem anno, Joannis comitis Vindocinensis ad Jerosolymitanum iter sese accingens excepit satisfactionem de injuriis monasterio Sancti Launomari Blesensis illatis, eundemque a vinculo excommunicationis, quam ob illatas monachis Vindocinensibus injurias a triennio incurerat, absolvit. Exstant apud Martennium duæ ipsius epistolæ, ut Petrus de Candio monachos de Fontanis contra formam ordinis Cisterciensis missam in ecclesia de Lauda celebrare cogeret.

Robertus de Monte in Appendice mortem Joannis ad annum 1181 refert, alii 1182. Communior inter eruditos sententia est Joannem e vivis sublatum fuisse die 25 Octobris anni 1180, ut constat tum ex Necrologio Josaphatensis monasterii in quo sepultus est, tum ex Chronologia Hugonis monachi Antiasiodorensis ejus æqualis, qui prædicto anno mortem Joannis ascribit, tum ex Guillelmo Nangio, qui eum ob sapientiam et animi strenuitatem laudat. In Necrologio Josaphati de Joanne sic habetur: « VIII Kal. Novemb. depositio domni Joannis Carnotensis episcopi, viri christianis institutis præclarisque moribus admodum fulgentis, cujus corpus jacet apud nos in capella Beatæ Mariæ. Hic ante adlectionem episcopatus fuit capellanus sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, cum ipse martyrismum passus est apud Anglos. » Necrologium vero Carnotense: . . . . « Obiit piæ recordationis pater noster Joannes prius B. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et martyris a secretis, postea hujus misericordissimæ Dei matris Ecclesiæ episcopus venerabilis, vir magnæ religionis, totiusque scientiæ radiis illustratus, verbo, vita, moribus pastor omnibus amabilis, soli sibi nimis crudelis, a pedibus usque ad collum cilicio semper carnem domante. Qui domum episcopi ab avena, quam in ea præpositus Baillioli habebat, liberavit, ecclesiamque istam toto cordis affectu, tota mentis intentione

A dilexit, et eam diversorum ornamentorum fulgore decoravit, cappa optima, tribus palliis, annulo episcopali pretioso, vestimentis sacerdotalibus pretiosis. Duo vasa pretiosa eidem ecclesiæ contulit, in altero quorum sanguinem gloriosi martyris Thomæ Cantuariensis archiepiscopi videntibus nobis adhuc stillantem, in altero reliquias sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani posuit. Reliquias etiam gloriosas nobis contulit S. Gereonis de comitatu virginum Coloniensium. Privilegium etiam acquisivit, ut servos Carnotensis ecclesiæ esset pro necessitate vel manifesta utilitate sua manumittere, non impediante sæcularis violentia potestatis; in quo etiam additur, ut si quando pro justitia nostra ante sæculares vel ecclesiasticos B judices tracti fuerimus, nullus nobis duellum, vel judicium candentis ferri, vel aquæ ferventis seu frigidæ imponat, sed justitiam nostram liceat duobus vel tribus testibus legitimis comprobare. Contulit etiam huic ecclesiæ hæc librorum volumina, Hieronymum super Marcum, Isaiam, et Ezechielem et Danielelem, et Epistolas Pauli et XII prophetas. Minus Breviarium ejusdem et psalmos. Item contra Jovinianum, librum De divinis officiis, librum Hugonis, et Lamentationes Jeremiæ, librum De ecclesiastica seu cœlesti hierarchia, Rabanum De ecclesiasticis officiis, etiam et Paralipomenon, Augustinum contra Judæos, et De LXXXIII quæstionibus, De doctrina Christiana, Origenem in Josue, Valerium, Lactantium, Vegetium, Chronica Sigeberti, Psalterium Lombardi, librum Regum glossatum, Irarchiam, Lanfrancum De Eucharistia contra Berengarium, Historias Joannis Turonensis, Historias Eutropii, Isidori Etymologias, homilias Leonis PP. Benedictionalem et Collectarium, Senecam De naturalibus quæstionibus, Tullium De officiis et De oratore, et præter hæc Polycraticon suum, et bibliothecam integram, quorum maxima pars temporum incuria deperditi, aut aliquorum damnata cupiditate suffurati fuerunt. Ad opus etiam fratrum, qui anniversario ejus intererunt, acquisivit in vicis Sancti Petri de Valle XI solidos supercensuales apud Mongervillam, XX sextarios obolarum cum furnimentis, et campipartem, et alios redditus unius et dimidiatæ beatæ terræ. In parochia Chauferni decimam de Charmeio. In majoria fisci decimam alodorum Genunvillæ, et alia plura. »

Græco Latinoque facundus eloquio hic præsul, posteritati reliquit famosum *Polycratici* librum, distinctum octo libris, *De nugis curialium et vestigiis philosophorum*, quod opus Theobaldo Henrici regis Angliæ cancellario inscripsisse auctor est Albericus, sed de eo nihil in præmio. De hoc libro Petrus Blesensis epistola 22, ad eundem, quem magistrum suum appellat: « Librum vestrum De nugis curialibus legi, et mirabiliter me refecit: nam et ibi optima forma eruditionis est, et propter artificiosam sententiarum varietatem inæstimabilis materia voluptatis. » Eundem *Polycratici* librum laudat J

Lipsius ad librum XII *Annalium* Taciti. Vitam quoque sancti Thomæ Beketi archiepiscopi Cantuariensis composuit Joannes, sub eo notarii officio functus, ejus individuus comes, imo manus et oculus, cujus meritis tantum tribuebat, ut factus episcopus in omnibus chartis tunc temporis datis, non suis, sed sancti martyris meritis pontificalem ascriberet dignitatem. Inter plurimas quas ad eum

Petrus Blesensis scripsit epistolas legenda potissimum 70, ex qua intelligimus Joannem ita a carne et sanguine fuisse alienum, ut mallet externos ad beneficia promovere, quam nepotes, licet pauperes et honestos. In notis ad epistolam 22 ejusdem Petri Blesensis, qui Joannis fuerat discipulus, Gussenvillæus encomium fecit nostri Joannis, de cujus aliis operibus consulendi bibliographi.

NOTITIA LITTERARIA.

(FABRICIUS, *Bibliotheca med. et inf. Latinit.*, VI, 131.)

Joannes Petitus, sive Parvus (a) a patria Sarisberiensis, natus in provincia Angliæ Sarisberia, quæ ab imp. Severo (b) *Severia* etiam dicta, unde pro Sarisberiensis apud Lelandum cap. 176 appellatur idemque est *Joannes Severianus*; ad quem Petri Blesensis exstant Epistolæ, et ad quem Morsus Ravennatis scripsit librum de interpretatione Græcarum dictionum. De studiis ejus videndus Bulæus tom. II, *Hist. Academ. Paris.*, pag. 750 seq. Utriusque linguæ peritum et in optimorum scriptorum subactum lectione, ingenium et facundiam carmine conspicuum ac prosa, lucubrationes ejus testantur. Auctoritatis, sive ut ipse appellat majestatis pontificiæ ac sacerdotalis propugnator acerrimus, et propterea a rege Angliæ pulsus in exilium, idem vitia et abusus aularum et cleri atque ipsorum Pontificum et pulchre perspexit, et libere notavit, ipse familiaris archiepiscoporum Cantuariensium Theobaldi et Thomæ, et apud pontifices Eugenium III, Adrianum IV atque Alexandrum III. Gratosus, Carnotensis denique ab A. 1172 episcopus (c) interfuit concilio Lateranensi A. 1179, atque diem obiit An. 1182, successorem nactus Petrum Cellensem. (d) Ejus scripta :

Polycraticus sive *De nugis curialium et vestigiis philosophorum* libri VIII, ad Thomam tunc adhuc cancellarium Angliæ (e) postea ab A. 1162 ad A. 1171 archiepiscopum Cantuariensem. Opus varium jucundumque lectu, et in quo centone multos pannos purpuræ et fragmenta melioris ævi agnovit Lipsius ad Taciti XII, 63, quod perspicuum etiam ex indice scriptorum, quem plenior et accuratior dare est animus in nova editione Biblioth. Latinæ IV, 3. Ipse in epistola 80, ad Petrum Cellensem : *Edidi librum De Curialium nugis et vestigiis philosophorum, qui mihi a vestro placebit aut displicebit arbitrio. Incultus est, et ex edicto meo a*

Robis amicis desiderat emendari. Ad illustrem virum regis Anglorum cancellarium properabat, sed eum, nisi processus expedierit, cohibete. Garrulus enim est et qui vix amicum habebit in curia. Nollem tamen quod nos curialibus faceret inimicum. Precor ut eum incunctanter erudiatis, eumque expectanti amico remittite castigatum. Non equidem ut sur ille Cantuariensis Brito, de cujus manibus avelli non potuit antequam totus depingeretur, forte ut facillius possit argui hostium oculis ingerendus.

Prodierunt hi libri Paris. 1513, 4°; inde Lugd. Bat. 1595, 8°, et Paris. 1610, 8°, et emendatiora, subjuncto Metalogico, Lugd. Bat. 1639, 8°, Amst. 1664, 8°, et una cum epistolis in *Bibl. Patrum* supplemento Coloniensi A. 1622, et in t. XXIII *Bibl. Patrum Lugd.* Antiqua versio Gallica fuit in *Bibl. Menarsiana*, pag. 35 : *Polycraticon des traces des philosophes, et des truffes et vanitez de ceux qui suivent les cours des princes.*

Eutheticon metricum quod vidisse se negat Labbeus, est comptum illud nutheticum elegiacum versuum 306 *Polycratico* præmissum, quod incipit :

Si mihi credideris, linguam cohibebis, etc.

et ad Thomam pertinet quem celebrat versu, 27 : *Quæsitus regni tibi cancellarius Angli, etc.*

Neque aliud est *carmen adversus barbariam* quod Nigello Wireckero præter rem tribuerunt Balæus III, 50, et Pitseus p. 270, ut probe notatum Jac. Thomasio, *Diss. de Nigello*, §. 51 seq., qui etiam §. 56 recte notat a Pitseo p. 248 et 246 perperam distingui tanquam duo diversa Joannis Sarisberiensis scripta, *Eutheticon metricum*, et *Eutheticum in Polycraticum*. Non omittendum autem quod Andreas Rivinus Lipsiæ 1653, 8°, edidit duorum veterum Carnotensium episcoporum, Fulberti et Joannis de Sarisberia, scripta metrica, in quibus hoc carmen eutheticum exhibetur cum editoris notis, eique sub-

(a) Menagius pag. 239, ad Laertium. Apud eundem pag. 109 : *Joannes Sarisberiensis sive Jo. Parvus, lege Joannes Parvus.*

(b) Huc refer quod Joannes Sarisberiensis VIII, 19, *Polycratici*, pag. 647 : *In catalogo imperatorum ille, a quo genti meæ nomen est, Severus.*

(c) Valde exultat de illa electione Petrus Cellensis VII, 8, epist. ad Guilelmum Remensem archiep. Vide et Petri Blesensis epist. 114.

(d) Sanmarthani tom. II *Galliæ Christianæ*, pag. 491; Oudinus tom. II, pag. 1504.

(e) Albericus in Chronico ad A. 1157, pag. 329